

Vybraná německy psaná periodika a časopis *Pedagogika*

(K 50. výročí časopisu *Pedagogika*)

Vladimír Jůva

Výročí mnohdy evokují komparativní pohledy dvojího druhu. Chronologická dimenze bývá zaměřena na různá časová období, a to většinou ve vztahu k jednomu sledovanému problému a na území jednoho teritoria. Synchronní pohled sledující určitý vybraný časový úsek pak bývá často orientován mezinárodně. V příspěvku věnovaném 50. výročí časopisu *Pedagogika* jsme zvolili přístup druhý, který je současně determinován skutečností, že periodikum analogické *Pedagogice* v české provenienci nenajdeme. *Pedagogika* s půlstoletou historií, zdůrazňující svůj vědecký charakter a náročný recenzní výběr příspěvků je totiž jediným časopisem svého druhu v České republice. Pro srovnání s jubilující *Pedagogikou* jsme vybrali osm německy psaných periodik, která mají analogické odborné zaměření. Vedle pokusu o jejich základní charakteristiku jsme se v komparaci s českou *Pedagogikou* zaměřili na ročník 1999.

Stručný pohled na zahraniční periodika bývá v časopisech obvyklý. Také *Pedagogika* zařazuje do svých čísel nepravidelnou rubriku „Pedagogické časopisy v zahraničí“ a další drobné zprávy o vybraných českých, slovenských a především anglicky psaných pedagogických časopisech. Je zajímavé, že německy psaným pedagogickým časopisům byla na stranách *Pedagogiky* v minulých letech věnována minimální pozornost. Za posledních pět let to byl pouze příspěvek Karla Rýdla, který čtenáře seznámil s koncepcí časopisu *Pädagogik und Schulalltag* (1996). Domníváme se, že toto malé zastoupení neodráží světový význam německy traktované pedagogiky. Také její historická a kulturní blízkost pedagogice české může být důvodem, proč si tato oblast zaslouží odpovídající pozornost. Řada německy mluvících pedagogů se současně chápe jako určitý protipól k anglosaské převážně empiricky (deskriptivně a explanačně) orientované pedagogice, která ve své recepci převládá i v pedagogice české (viz např. odkazová zahraniční literatura v *Pedagogickém slovníku*, Průcha, Walterová a Mareš, 1998).

Předložený stručný komparativní pohled spojený s půlstoletým výročím *Pedagogiky* je tedy orientován právě na oblast německy psaných pedagogických časopisů. Jejich výběr však není jednoduchý, protože v této jazykové oblasti vychází celá řada periodik věnovaných obecnějším problémům věd

o výchově a jejich široké spektrum se v řadě aspektů mnohdy dokonce blíží bezkonkurenčně nejširší anglicky psané časopisecké produkci.

I. Výběr a základní charakteristika sledovaných pedagogických časopisů

Výběr německy psaných pedagogických časopisů byl determinován několika okolnostmi. Výchozí byla orientace na ta periodika, která by byla – stejně jako česká Pedagogika – zaměřena na základní, zvláště obecnější problémy věd o výchově. Dalším aspektem byl důraz na vědecký charakter zpracovávaných témat a jejich recenzní posouzení. Výběr byl ovlivněn bezesporu také subjektivními okolnostmi – autorovými zkušenostmi i jeho diskusemi s kolegy na univerzitách v Řezně, Norimberku, Osnabrücku a ve Vídni. Tato selekce byla omezena i studijními možnostmi danými vybavením knihoven na univerzitách v Řezně a ve Vídni.

Pro komparaci s českou Pedagogikou jsme v konečné fázi vybrali osm německy psaných časopisů, z nichž tři jsou také doporučeny ke studiu v Přehledu pedagogiky Jana Průchy (2000, s. 206). Z časopisů zaměřených na obecně pedagogické problémy je to vedle Průchou uvedených periodik **Bildung und Erziehung** a **Zeitschrift für Pädagogik**, dále **Pädagogische Rundschau**, **Neue Sammlung – Vierteljahres-Zeitschrift für Erziehung und Gesellschaft**, **Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik** a **Zeitschrift für Erziehungswissenschaft**. Dále jsme do výběru zařadili švýcarský časopis **Bildungsforschung und Bildungspraxis**, který vychází v trojjazyčné verzi – německy, francouzsky a italsky (**Bildungsforschung und Bildungspraxis – Education et recherche – Educazione e ricerca**) s podtitulem **Schweizerische Zeitschrift für Erziehungswissenschaft**. Toto periodikum vycházející od 22. ročníku (2000) s novým názvem **Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften** řadí Jan Průcha k časopisům orientovaným na empirické výzkumy (2000, s. 206). Obsahuje však i řadu historických a dalších statí (viz tabulka č. 4), které nevycházejí primárně z empirických výzkumů. Seznam srovnávaných periodik jsme proto doplnili německým časopisem **Empirische Pädagogik**, který je čistě orientován na empirickou pedagogiku. S vybranými časopisy a jejich základními údaji nás seznamuje tabulka 1.

Z uvedených údajů vidíme, že u vybraných německy psaných časopisů je v pěti případech stejná periodicitata jako u české Pedagogiky, ve dvou případech vychází o dvě čísla ročně více, v jednom případě pouze čísla tři. Délka vydávání u analyzovaných časopisů má vztah k jejich orientaci (viz dále – jednotlivé dílčí charakteristiky). **Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik** s nejdelsí historií představuje časopis s výrazným tradičním německým duchovědným zaměřením, časopisy s nejkratší genezí – **Empirische**

Tab. 1: Přehled vybraných pedagogických časopisů

Název časopisu	Vydavatel	ISSN	Periodi- cita za rok	Ročník (v roce 2000)	Počet stran v ročníku (1999)
Pedagogika	Pedagogická fakulta UK, Praha	3330-3815	4	50.	415
Bildung und Erzie- hung	Böhlau Verlag, Köln	0006-2456	4	53.	517
Bildungsforschung und Bildungspraxis	Universitätsverlag, Freiburg, Schweiz	0252-9955	3	22.	443
Empirische Pädagogik	Zentrum für empirische pädagogische Forschung, Landau	0931-5020	4	14.	428
Neue Sammlung - Vierteljahres- -Zeitschrift für Erziehung und Gesellschaft	Verlag Erhard Friedrich GmbH, Seelze	0028-3355	4	40.	662
Pädagogische Rundschau	Peter Lang GmbH, Frankfurt	0030-9273	6	54.	775
Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Pädagogik	Institut für Erzie- hungswissenschaft der Universität Wien	0507-7230	4	76.	529
Zeitschrift für Erziehungs- wissenschaft	Verlag Leske + Budrich, Leverkusen	1434-663X	4	3.	585
Zeitschrift für Pädagogik	Verlag Julius Beltz, Weinheim und Basel	0044-3247	6	46.	966

Pädagogik a Zeitschrift für Erziehungswissenschaft – se naopak více orientují na otevření světové pedagogice, včetně posílení empirických výzkumných statí. Poslední sledovaný údaj v této tabulce – počet stran v ročníku (z hlediska formátu jsou všechny více méně obdobné) – naznačuje větší prostorové možnosti u našich německy mluvících kolegů, a to nejen z hlediska množství vydávaných časopisů.

Pokusme se na následujících stranách sledované časopisy dále stručně představit.

Pedagogika

Tato stať si neklade za cíl analyzovat a hodnotit celkový vývoj a koncepci tohoto nejvýznamnějšího českého pedagogického časopisu (fundované studie

k tomuto tématu se patrně objeví v samotné Pedagogice při příležitosti čísla věnovaného jejímu 50. výročí). Jejím smyslem je spíše naznačit některé tendence u vybraných německy psaných pedagogických periodik a srovnat je v pohledu roku 1999 s českou Pedagogikou.

Bildungsforschung und Bildungspraxis

(Education et recherche – Educazione e ricerca, od 22. ročníku vychází pod názvem Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften)

Jde o prestižní švýcarský pedagogický časopis, který je vydáván ve spolupráci se Švýcarskou společností výzkumu vzdělávání (Schweizerische Gesellschaft für Bildungsforschung – SGBF) a s podporou Švýcarské duchovně akademie (Schweizerische Akademie der Geisteswissenschaften). Celou redakční radu tvoří přední švýcarští odborníci, kteří – jak je pro Švýcarsko typické – vytvářejí mosty mezi německou, italskou a francouzskou vědou a kulturou. Mezinárodní vědeckou orientaci tohoto časopisu dále podporuje řada zahraničních spolupracovníků.

Ve svém obsahovém zaměření zde převládají statě ke **školní pedagogice** (viz monotematické číslo a počty statí ve sledovaném ročníku 1999). Blízkost k této problematice naznačuje dále umístění webových stránek tohoto periodika, které najdeme na serveru Vysoké školy pedagogické ve Svatém Gallenu (<http://www.phs.unisg.ch>). Na stranách „Švýcarského časopisu věd o vzdělání“ však objevíme i řadu fundovaných historicko-srovnávacích příspěvků, které jsou typické pro „klasickou německou pedagogiku“ (např. stať Güntera Kleina věnovaná pedagogice Jenského plánu, 1999).

Bildung und Erziehung

Časopis „Vzdělávání a výchova“ založil v roce 1948 Franz Hilker, který se již v době Výmarské republiky aktivně zapojil do školské reformy a po ukončení druhé světové války se podílel na obnově demokratického školství v Hesse. Dodnes současně patří k průkopníkům německé komparativní pedagogiky. Toto vědecké zaměření – zvláště na problematiku školní a komparativní pedagogiky – můžeme sledovat na stranách „Vzdělávání a výchovy“ i na sklonku 20. století. V současnosti v jeho redakční radě pracují dva výrazní představitelé světové komparativní pedagogiky – Oskar Anweiler (má podobně jako Franz Hilker v centru vědeckého zájmu problematiku školy a její mezinárodní komparace, mj. je autorem řady publikací srovnávajících bývalé socialistické školské systémy) a především Wolfgang Mitter (v letech 1991–1996 prezident World Council of Comparative Education Societies a od roku 1997 prezident World Association of Educational Research). Zájem o analýzy zahraničních edukačních systémů podtrhuje i analyzovaný 52. ročník (1999), který především ve svém čtvrtém monotematickém čísle

(Vzdělávání a výchova na prahu 21. století) uveřejnil řadu originálních studií, např. k tématům: Výchova a vzdělávání v Severní Americe v 90. letech; Budoucnost vzdělávání a výchovy ve východní Asii v 21. století; Výchova a vzdělávání v Evropě na prahu k 21. století; Vzdělávání na prahu 21. století. Příklad Latinská Amerika.

Orientací na problematiku učení (např. třetí monotematicky orientovaný sešit roku 1999 Biologie učení), na **školní pedagogiku** a na **komparativní mezinárodní studie** (s důrazem na kurikulum, na funkci internacionálních a globálních institucí, na soudobé genderové výzkumy ad.) se německy psané (s anglickými resumé) periodikum Bildung und Erziehung řadí spíše k pojetí mnoha mezinárodních anglicky psaných pedagogických časopisů.

Empirische Pädagogik

„Empirická pedagogika“ patří k nejmladším a z hlediska své vyhraněné orientace k méně typickým časopisům v německy psané produkci. Již svým názvem jednoznačně proklamuje zaměření na **empirický výzkum** a problémy s ním spojené a nabízí tak fórum pro pedagogické, popř. i psychologické výzkumníky. Urban Lissmann a kol. (1998) zpracoval fundovanou obsahovou analýzu prvního desetiletí tohoto časopisu (1987–1997), kde mj. využil kódovací systém pedagogických disciplín, který vytvořil na základě rozboru 1 400 disertačních a habilitačních pedagogických prací z let 1945–1990 G. Macke (1994). Autoři při hodnocení deseti ročníků „Empirické pedagogiky“ analyzovali 137 statí a přiřazovali je podle jejich obsahového zaměření k devíti vědeckým oblastem:

- školní pedagogika – 93 statí
- specifické oblasti pedagogiky (např. se zaměřením na témata volný čas, kultura, migrace, média) – 14 statí
- pedagogická diagnostika – 10 statí
- srovnávací pedagogika – 9 statí
- obecná pedagogika (např. pedagogické vědecké teorie, metodologie pedagogiky, základní kategorie) – 5 statí,
- podniková pedagogika – 2 statě
- speciální pedagogika – 1 stať
- vzdělávání dospělých – 2 statě
- sociální pedagogika (v pojetí Mollenhauera jako oblast výchovy mimoškolní a mimo rodinu) – 1 stať (Lissmann, 1998, s. 302).

Z celkového počtu 261 článku včetně recenzí a redakčních úvodníků byla asi polovina původních statí vycházejících z empirických výzkumů. Toto zjištění odpovídá koncepčnímu záměru sledovaného časopisu. Kolem dvou třetin uveřejněných původních statí pak spadá do obsahového zaměření „školní pedagogika“. Podíl takto orientovaných statí zde navíc vzrostl z počátečních

50 % na 90,9 % v roce 1997 (Lissmann a kol., 1998, s. 306). Ještě jedna zajímavá tendence se objevuje ve vývoji časopisu „Empirische Pädagogik“, a to vytracení historických příspěvků, které jsou typické pro německy traktovanou pedagogiku. V letech 1987–1989 byl jejich podíl ještě 12,2 %, v letech 1996–1997 se již takto zaměřený článek neobjevil žádný. Stejně tak tomu bylo i ve srovnávaném ročníku 1999.

Neue Sammlung. Vierteljahres-Zeitschrift für Erziehung und Gesellschaft

Stejně jako česká Pedagogika je i Neue Sammlung (Čtvrtletník pro výchovu a společnost) v roce 2000 časopisem jubilujícím (40. ročník). Jeho současná redakce navazuje na koncepci, kterou vytvořili dřívější vydavatelé v čele s Otto Friedrichem Bollnowem a Erichem Wenigerem, nejznámějšími představiteli tzv. druhé generace duchovědně (hermeneuticky) orientovaných pedagogů. Toto vědecké paradigma představuje typickou vědeckou orientaci německy traktované pedagogiky (tedy i rakouské a částečně švýcarské) a patří i v současnosti k nejvýraznějším proudům světové vědy o výchově. Pojetí sledovaného časopisu tedy vzniká v době, kdy **duchovědná pedagogika** zažívá svoji renesanci, která nastala jednak návratem jejich představitelů na profesorská univerzitní místa, jednak vstupem žáků Hermmana Nohla, Eduarda Sprangera a Theodora Litta (tzn. první duchovědné generace) do akademického světa.

Sedesátá léta 20. století však představují v německé pedagogice vlnu kritiky duchovědné orientace a současně vznik **kritické vědy o výchově**, která se vymezila jako opozice k hermeneutické ale i empirické koncepci. Důraz kladla zvláště na empirický sociální výzkum, jehož počáteční absenci hodnotové orientace (typickou pro pozitivisticky orientované vědy) koncepčně vyplnil Jürgen Habermas. Posílení těchto aspektů, především pak akcent na vztah výchovy a společnosti, můžeme sledovat v rozvoji časopisu Neue Sammlung i v současnosti. Vychází z vědecké orientace současné redakční rady, která je složena výhradně z německých pedagogů. K výrazným osobnostem patří mj. Hermann Giesecke (např. otázky kritiky školy a jejího vztahu ke společnosti), Hartmung von Hentig (např. hledání klíčových hodnot a výchovy pro 21. století) či u nás patrně nejznámější Katharina Rutschky (například důraz na kritiku násilí ve výchově a vymezení tzv. „černé pedagogiky“).

Zdůraznění podstatného vztahu mezi pedagogickými a společenskými problémy cítíme výrazně i ve sledovaném ročníku 1999, zvláště pak ve druhém a třetím čísle věnovaném pedagogickým pohledům na děti a mládež. Vstupní stať k těmto monotematickým sešitům zpracoval Andreas Flitner (1999), který na základě analýzy řady historických kontextů a situací dospívá ke

konstruktu dětství, které podle jeho názoru především zrcadlí svět dospělých. Nejvýznamnější úkol pedagogů Flitner vidí ve vytvoření prostoru pro dětský přístup ke světu. Andreas Flitner, který sám prošel analogicky jako „Čtvrtletník pro výchovu a společnost“ vědeckou cestou od historicky a duchovědně zaměřených výzkumů ke hledání současné **angažované sociálně orientované pedagogiky**, tak na sklonku 20. století naznačuje podstatné úkoly nejen tohoto vědeckého periodika.

Pädagogische Rundschau

Periodikum Pädagogische Rundschau vyšlo poprvé v roce 1946 jako učitel-ský časopis, který si kladl za cíl podílet se na nové demokratické koncepci učitelského vzdělávání v poválečném Německu. V této době se totiž objevil výrazný nedostatek učitelů, protože mnozí byli suspendováni pro svoji dřívější aktivní spolupráci s nacistickým režimem. Obsahově se v této době časopis věnoval zvláště didaktickým, metodickým a organizačním tématům. Řada spolupracovníků tehdejší redakce „Pedagogických rozhledů“ se znala již z dob Výmarské republiky a nyní se snažili na toto demokratické období myšlenkově navázat (Ofenbach, 1996, s. 324 ad.).

Zásadní proměna „Pedagogických rozhledů“ nastala od 15. ročníku v důsledku mohutné vzdělávací expanze (známý „Sputnik šok“, který ovlivnil koncepci vzdělávání nejen v USA). „Pedagogické rozhledy“ již nechtěly být časopisem orientovaným převážně na praxi a vzdělávání učitelů. Chtěly se stát vědeckým pedagogickým periodikem, „fórem pro německou vědu o výchově“ (Ofenbach, 1996, s. 334). Jejich zájem se rozšířil na všechny výchovné oblasti, včetně zásadních výzkumů sociologických, psychologických, historických ad. Usilovaly o vystižení aktuálních pedagogických témat za současného posílení mezinárodních aspektů.

Od počátku 70. let až dodnes stojí v čele redakce „Pedagogických rozhledů“ Rudolf Lassahn, emeritní profesor na univerzitách v Münsteru, Mannheimu, Giessenu a Bonnu. Svou vědeckou orientací (zvl. na obecnou a historickou pedagogiku a pedagogickou antropologii) navázal na koncepci, do níž „Pedagogické rozhledy“ vykrytalizovaly již v 60. letech. Zvláště významnými v rozvoji německé pedagogiky se stala nepravidelná tematická čísla, která se věnovala klíčovému osobnostem a proudům dějin pedagogiky (například Litt – 2/1982, Fröbel – 6/1982, Spranger – 4/1983, reformní pedagogika – 3/1984, Kurt Hahn – 3/1986, klasické pedagogické teorie – 1/1987, Salzmann – 3/1994, Pestalozzi – 1/1996). Tento trend vidíme i ve sledovaném roce 1999 v monotematickém čísle věnovaném vztahu Goetha a pedagogiky a ve výrazném podílu historických statí (16 z celkových 36, tj. 44,4 %). Obsahové zaměření časopisu Pädagogische Rundschau, zdůrazňující zvláště **historická a obecně pedagogická témata**, tak i na přelomu

tisíciletí naznačuje, v čem vidí řada předních německých pedagogů (včetně zahraničních redaktorů – Herberta Zdarzila z Vídně a Takahira Tashira z Japonska) podstatu vědecky orientovaného pedagogického periodika.

Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik

Časopis s dlouhou historií a s převažující duchovědnou orientací představuje Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik. Věnuje stálou pozornost problémům, které jsou typické právě pro tento pedagogický proud. Vedle filozoficko-historických témat uveřejňuje na svých stranách statě k tradičním pedagogickým otázkám vymezení kategorií výchovy a vzdělávání, anebo – jak říkají sami němečtí pedagogové (např. Lenzen, 1999, s. 177) – o pojetí do jiných jazyků nepřeložitelného klíčového pojmu věd o výchově „Bildung“.

Je zajímavé, že právě tento „výrazně německy“ **duchovědně orientovaný** pedagogický časopis – „Čtvrtletník pro vědeckou pedagogiku“ – má celou užší redakční radu složenou z vídeňských pedagogů – Mariana Heitgera, Ines M. Breinbauerové, A. Schirlbauera a R. Kantnera. Emeritní profesor Marian Heitger však ve Vídni působí až od roku 1967, dříve pracoval v Mnichově, Bambergu a Mohuči, kde se seznámil a dále rozpracovával transcendentálně filozofickou pedagogiku na bázi křesťanského novokantianismu.

Ve sledovaném ročníku 1999 je úvodní stať právě od Mariana Heitgera (1999, s. 1), v níž se zamýšlí nad pojetím obecného v obecné pedagogice. „Obecná pedagogika nebo též obecné v pedagogice nenachází v moderní vědě o výchově žádný zvláštní zájem.“ Tímto provokativním tvrzením jakoby charakterizoval nejen vstupní blok statí úvodního sešitu roku 1999, ale i převažující orientaci na – z pohledu redakce – klíčová pedagogická témata. Heitger upozorňuje na skutečnost, že pro současnou pedagogiku je typická orientace na úzké problémy, které přinášejí hmatatelné výsledky. Podle Heitgera je však nutné rozvíjet i obecná pedagogická témata, která mohou zpětně pomoci úzkým specialistům. Význam tohoto přístupu jsem měl možnost autenticky sledovat v první polovině 90. let na řadě doktorandských seminářů pod vedením Mariana Heitgera, který přesvědčivě dokázal i u zdánlivě velmi vzdálených a úzce specializovaných témat nacházet pro doktorandy řadu podnětů nejen metodologické povahy.

Duchovědnou orientací tohoto časopisu ilustruje analyzovaný rok 1999, kdy bylo z celkového počtu 26 statí jedenáct příspěvků věnováno obecné pedagogickým (včetně filozofickým a metodologickým) otázkám a 7 statí tématům historickým (dohromady 69,2 %). I ve zveřejněných recenzích bylo z celkového počtu 25 posouzených pedagogických publikací 19 recenzovaných knih (plných 76 %) historicky a obecně pedagogicky (včetně filozoficky, antropologicky a eticky) orientovaných.

Zeitschrift für Erziehungswissenschaft

Ve druhé polovině 90. let formulovala skupina pedagogů v čele s Dieterem Lenzenem potřebu vzniku nového pedagogického časopisu, který by byl reprezentativní pro celou oblast věd o výchově, tzn. pro druhý největší univerzitní obor v Německu, diferencovaný na dalších 25 subdisciplín (Lenzen, 1998, s. 3). V roce 1998 tak vzniklo další německy psané pedagogické periodikum – „Časopis pro vědu o výchově“, které se snaží sledovat aktuální vědecký rozvoj pedagogiky a které klade důraz na fundované empirické výzkumy.

Vůdčí osobností redakce „Časopisu pro vědu o výchově“ je i u nás známý Dieter Lenzen, redaktor rozsáhlé a dodnes používané 12svazkové pedagogické encyklopedie z 80. let (Enzyklopädie Erziehungswissenschaft, 1983). Mimořádně široký odborný záběr s akcentem na edukační paradigmatata, historickou antropologii či výzkumy mediální recepce můžeme v posledních letech sledovat mj. v koncepčně zajímavém dvoudílném pedagogickém slovníku Pädagogische Grundbegriffe (již 5. vydání z roku 1998).

Redakční radu tvoří významní odborníci z různých částí světa, vedle německy mluvících zemí z USA, Jihoafrické republiky, Japonska, Velké Británie, Francie a Španělska.

Zeitschrift für Erziehungswissenschaft od svého vzniku usiloval o vlastní **moderní** vymezení, které by jej odlišilo od tradičního spektra německé pedagogiky. Výběrem členů své redakce a především pak volbou **tematického zaměření jednotlivých čísel** zdůrazňuje **interdisciplinární orientaci pedagogiky** (např. 1. číslo ze srovnávaného roku 1999 zaměřené na vztah pedagogiky, lékařství a biologie). Dalším rysem tohoto periodika je sledování pedagogických problémů ve vztahu ke všem věkovým obdobím, tzn. snaha opustit převažující orientaci na edukaci dětí a mládeže. Redakční rada dále věnuje zvýšený zájem světovým **globalizačním tendencím** a jejich odrazu v edukační realitě. Domnívá se proto, že i přes typická specifika německé pedagogiky je potřebné posílit mezinárodní dimenzi vědy o výchově, a to zvláště aktuálním zařazováním výsledků zahraničních, zvláště **mezinárodních výzkumů**. Kvalitu časopisu podtrhuje důsledné dodržování principu peer review, a to u všech příspěvků dvěma nezávislými posudky.

Zeitschrift für Pädagogik

Jen o čtyři roky mladší než česká Pedagogika je německy psaný „Časopis pro pedagogiku“, u jehož zrodu stály osobnosti, které již vstoupily do dějin světové pedagogiky, mj. Otto Friedrich Bollnow, Wilhelm Flitner a Erich Weniger. V současnosti vytváří jeho koncepci redakční rada složená z německých a švýcarských pedagogů, z nichž k nejznámějším patří Wolfgang Brezinka, Josef Derbolav, Andreas Flitner, Ulrich Herrmann a Heinz-Elmar

Tenorth. Vedoucím redaktorem je Dietrich Benner, vědec s mimořádnou šíří zpracovávaných témat. Jeho Obecná pedagogika a řada dalších knih k problematice pedagogických teorií, teorie školy či systematické didaktiky patří k základním titulům současné německé odborné pedagogické literatury.

Analyzujeme-li obsahové zaměření Časopisu pro pedagogiku, můžeme konstatovat, že se jeho redakci daří mapovat široké výzkumné a myšlenkové pole německy traktované pedagogiky, a to jak v její klasické filozoficky, duchovědně a historicky orientované dimenzi, tak i v rovině zaměřené na praxi a z praxe vycházející (řada rozsáhlých empirických výzkumů).

Zeitschrift für Pädagogik je svým obsahem, **vyvážeností duchovněného a empirického zřetele**, svým rozsahem a patrně i nejrepresentativnější redakční radou nejvýznamnějším pedagogickým časopisem v německy mluvící oblasti. Vedle šesti rozsáhlých čísel vychází většinou každý rok ještě dva zvláštní sešity (Beihefte), které fundovaně a ve veliké šíři zpracovávají vybraná a z pohledu redakční rady aktuální témata (např. v roce 1996 Institucionalizace vyučování a učení, Výchova mezi státem a trhem; v roce 1997 Výzkumná a praktická pole pedagogiky, Dětství, mládež a výchovná práce; v roce 1998 jedno téma Výchova, veřejnost a demokracie). V každém čísle seznamuje časopis své čtenáře s novými německy psanými pedagogickými knižními tituly a v každém ročníku přináší kompletní informace o habilitacích a disertacích v oboru pedagogika v SRN, Rakousku a Švýcarsku.

II. Komparace vybraných časopisů v průřezu roku 1999

Po nastínění stručné charakteristiky vybraných německy psaných periodik se dále pokusme o několik komparativních pohledů ve vztahu k české Pedagogice, a to v jednom srovnávaném ročníku 1999. V úvodu porovnejme počty tematicky zaměřených čísel, počty statí (včetně výzkumných sdělení) a počty recenzí, které jsou uvedeny v tabulce 2.

Z tabulky 2 vidíme, že všechny srovnávané časopisy zařazují do ročníku jedno či více tematicky zaměřených čísel (nejen ve sledovaném roce 1999). Periodika Bildung und Erziehung, Zeitschrift für Erziehungswissenschaft a Zeitschrift für Pädagogik mají dokonce všechna čísla v ročníku tematicky orientovaná. Poslední z nich – nejrozsáhlejší ze sledovaných – „Časopis pro pedagogiku“, mívá často v jednom čísle několik tematických okruhů (např. č. 4 z roku 1999 – Historiografie pedagogiky, Jiný význam vědění a Integrovaná základní škola). Počty statí v ročníku mají vztah k rozsahu jednotlivých časopisů. Je však zajímavé, že u všech německy psaných periodik byl vyšší průměrný počet stran jednotlivých statí než u české Pedagogiky.

Odbornou orientaci vědeckého časopisu dokresluje také počet a především výběr zveřejněných recenzí. Z tabulky je patrné, že Pedagogika na svých stranách přináší kolem 20 recenzí ročně. Obdobný počet nacházíme

Tab. 2: Počty tematických čísel, statí a recenzí ve vybraných časopisech za rok 1999

Název časopisu	Počet tematicky zaměřených čísel v ročníku	Počet statí v ročníku	Počet recenzí
Pedagogika	2 (Učitel a jeho vzdělávání; Psychoanalytické inspirace pro výchovu)	27	23
Bildung und Erziehung	4 (Pedagogický diskurs na internetu; Zajištění kvality v dalším vzdělávání; Biologie učení; Vzdělávání a výchova na prahu 21. století)	29	20
Bildungsforschung und Bildungspraxis	1 (Kurikulum)	19	12
Empirische Pädagogik	1 (Výzkumné metody jako základní kvalifikace pedagogického jednání)	16	3
Neue Sammlung	2 (Dítě a století dítěte; Děti a mládež)	38	0
Pädagogische Rundschau	1 (Goethe a pedagogika)	36	17
Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik	2 (Problém obecného v pedagogice; Pluralita světů – rozpornost světa)	26	25
Zeitschrift für Erziehungswissenschaft	4 (Věda o výchově - medicína - biologie, Kulturní diference; Curriculum vitae a výchova; Konstruktivismus v pedagogice)	29	9
Zeitschrift für Pädagogik	6 (Vyučování a učení na vysoké škole; Jazyk vědy o výchově, Konstituování ekonomického; Od Wilhelma Flitnera k Niklasi Luhmannovi; Časový aspekt problému formy, Odlišnost jako vzdělávací problém, Motivace učení a zájmy; Historiografie pedagogiky, Jiný význam vědění, Integrovaná základní škola; Teoretické diskuse v didaktice, Základní kurikulum vědy o výchově, Gymnázia v Durynsku a Bavorsku; Pedagogika v přelomu – dříve a dnes)	51	21

i u většiny dalších sledovaných časopisů. Výjimku zde tvoří *Empirische Pädagogik* (pouze 3 recenze) a *Neue Sammlung* bez jediné recenze v roce 1999. O otevřenosti či uzavřenosti zahraniční pedagogice může vypovídat počet recenzovaných domácích a zahraničních publikací. Ilustrativní je v tomto případě srovnání *Pedagogiky* (13 recenzí českých publikací oproti 10 zahraničním, včetně slovenských a překladových) a časopisu *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik* (25 recenzí jen německy psaných knih).

Koncepci odborných časopisů výrazně ovlivňuje složení jejich redakčních rad, mnohé časopisy vznikají přímo z iniciativy výrazných vědeckých osobností. Některé klíčové postavy německy traktované pedagogiky jsme v tomto ohledu připomenuli v předcházejících charakteristikách. V následujícím přehledu jsou uvedeny počty členů redakcí vybraných časopisů a jejich domovské země.

Tab. 3: Složení redakčních rad ve vybraných časopisech

Název časopisu	Počet členů redakční rady a redakce				
	celkem	ze SRN	z Rakouska	ze Švýcarska	z dalších zemí
Pedagogika	23	–	–	–	23 (ČR)
Bildung und Erziehung	10	9	–	1	–
Bildungsforschung und Bildungspraxis	9	–	–	9	–
Empirische Pädagogik	21	20	–	1	–
Neue Sammlung	10	10	–	–	–
Pädagogische Rundschau	10	8	1	–	1
Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik	20	15	4	–	1
Zeitschrift für Erziehungswissenschaft	26	17	–	1	8
Zeitschrift für Pädagogik	16	14	–	2	–

Z tabulky 3 je patrně nejzajímavější údaj o zastoupení členů redakcí z jiných než německy mluvících zemí. Česká *Pedagogika* stejně jako švýcarský *Bildungsforschung und Bildungspraxis* má celou redakci složenu z odborníků země svého původu. Pouze *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft* má v redakci řadu odborníků z jiných než německy mluvících států, což se výrazně odráží v jeho mezinárodní otevřenosti a vědecké úrovni.

O obsahovém zaměření odborného periodika vypovídá počet uveřejněných

statí k jednotlivým pedagogickým oblastem (tabulka 4). Pro toto srovnání jsme statě sledovaného ročníku 1999 roztřídili do pěti obsahových okruhů, které vznikly redukcí devíti kategorií (Macke, 1994) a naopak samostatným vyčleněním historických statí. Statě ve sloupci „obecná pedagogika“ zahrnují také příspěvky k filozofii výchovy a metodologii pedagogiky.

Tab. 4: Počty statí k jednotlivým pedagogickým oblastem v roce 1999

Název časopisu	Počet statí k oblastem					
	obecné pedagogiky	historické pedagogiky	školní pedagogiky, didaktiky	sociální pedagogiky	jiným	celkem
Pedagogika	4 14,8 %	– 0 %	11 40,7 %	– 0 %	12 44,5 %	27 100 %
Bildung und Erziehung	3 10,3 %	3 10,3 %	6 20,7 %	– 0 %	17 58,7 %	29 100 %
Bildungsforschung und Bildungspraxis	– 0 %	3 15,8 %	7 36,8 %	– 0 %	9 47,4 %	19 100 %
Empirische Pädagogik	2* 12,5 %	– 0 %	4 25 %	1 6,3 %	9 56,2 %	16 100 %
Neue Sammlung	5 13,15 %	3 7,9 %	5 13,15 %	6 15,8 %	19 50 %	38 100 %
Pädagogische Rundschau	5 13,9 %	16 44,4 %	5 13,9 %	3 8,3 %	7 19,5 %	36 100 %
Vierteljahrsschrift für w. Pädagogik	11 42,3 %	7 26,9 %	5 19,2 %	– 0 %	3 11,6 %	26 100 %
Zeitschrift für Erziehungsw.	11 37,9 %	2 6,9 %	4 13,8 %	4 13,8 %	8 27,6 %	29 100 %
Zeitschrift für Pädagogik	13 25,5 %	12 23,5 %	15 29,4 %	1 2 %	10 19,6 %	51 100 %

* Obě statě se věnují základním metodologickým problémům empirického výzkumu.

Protože jsme analyzovali především ta odborná pedagogická periodika, která jsou orientována na základní problémy věd o výchově, předpokládali jsme výraznější zastoupení příspěvků k filozofii výchovy, metodologii pedagogiky, obecné pedagogice a pedagogice historické. Srovnávaný rok 1999 však ukázal, že zatímco základní německy psané pedagogické časopisy tento trend potvrdily (počet statí k těmto oblastem se pohybuje mezi 21 % u Neue Sammlung až 69 % u Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik), bylo zastoupení u Pedagogiky pouze necelých 15 %. Malý počet obecně pedagogických a historických statí ve sledovaném ročníku 1999 a naopak výrazné zastoupení článků ke školní pedagogice (skoro 41 %) tak Pedagogiku

řadí spíše ke Švýcarskému časopisu *Bildungsforschung und Bildungspraxis* a k německé *Empirische Pädagogik*.

Z tabulky 4 dále vyplývá, že se ve sledovaném roce 1999 objevilo u všech vybraných časopisů velmi málo statí k oblasti sociální pedagogiky, větší zastoupení (15,8 % a 13,8 %) měly jen u periodik *Neue Sammlung* a *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*.

Šest závěrečných poznámek

1. Česká *Pedagogika* má mimořádně obtížnou pozici, protože si klade za cíl být reprezentativním časopisem pluralitní české pedagogiky. Z tohoto aspektu je situace u německy psaných pedagogických periodik jednodušší, protože je zde patrná určitá „specializace“ z hlediska základních paradigmat pedagogiky – duchovědné versus empirické (krajní pozice na pomyslné škále zde představují časopisy *Empirische Pädagogik* a *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik*) i z pohledů dalších (např. dimenze interdisciplinární, komparativní, sociální či historické).
2. Srovnávaný ročník 1999 naznačuje, že vybraná německy psaná odborná pedagogická periodika věnují výraznější pozornost než česká *Pedagogika* tématům obecně pedagogickým a historickým.
3. V české *Pedagogice* se v roce 1999 uveřejnilo nejvíce statí ke školní pedagogice (40,7 %). Je to procentuálně více než u všech ostatních sledovaných časopisů (dokonce více než u švýcarského časopisu *Bildungsforschung und Bildungspraxis* zaměřeného především na pedagogiku školní).
4. Česká *Pedagogika* je mnohem více než „klasické“ německé duchovědné orientované časopisy otevřena světové vědě o výchově (citacemi, recenzemi, výzkumy apod.).
5. Řada německy psaných časopisů je typická snahou o udržení svébytnosti a uzavřenosti německé vědy o výchově (především *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik*, ale i *Neue Sammlung* a *Pädagogische Rundschau*).
6. Německy psaná pedagogická periodika, která mají analogické či delší období své existence jako česká *Pedagogika*, si udržují po celou dobu svého působení zřetelnou vědeckou orientaci bez vynucených ideologických tlaků.

České *Pedagogice* k jejímu půlstoletému výročí upřímně blahopřejeme a přejeme jí do nového tisíciletí a minimálně dalšího půlstoletí jejího působení pracovité a obětavé redaktory a především velkou nabídku autorských počínů ke klíčovým tématům vědy o výchově 3. tisíciletí.

Literatura

Bildung und Erziehung. ISSN 0006-2456.

Bildungsforschung und Bildungspraxis. ISSN 0252-9955.

FLITNER, A. Das Kind am Ende „seines“ Jahrhunderts. *Neue Sammlung*, r. 39, 1999, č. 2, s. 163–178.

KLEIN, G. Jenaplan-Pädagogik. Modell für die Integration von besonders Begabten? Eine schultheoretische und anthropologische Positionsbestimmung. *Bildungsforschung und Bildungspraxis*, r. 21, 1999, č. 1, s. 33–57.

Empirische Pädagogik. ISSN 0931-5020.

HEITGER, M. Das Allgemeine der allgemeinen Pädagogik. *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik*, r. 75, 1999, č. 1, s. 1–11.

LENZEN, D. Eine neue erziehungswissenschaftliche Zeitschrift! *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 1998, č. 1, s. 3–5.

LENZEN, D. *Erziehungswissenschaft. Was sie kann, was sie will*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1999. ISBN 3-499-55605-7.

LISSMANN, U. a kol. Empirische Pädagogik im Rückblick – Trends der Jahrgänge 1987 až 1997. *Empirische Pädagogik*, r. 12, 1998, č. 3, s. 297–313.

MACKE, G. Disziplinärer Wandel. Erziehungswissenschaft auf dem Weg der Verselbstständigung ihrer Teildisziplinen? In KRÜGER, H.-H., RAUSCHENBACH, T. (ed.). *Erziehungswissenschaft. Die Disziplinen am Ende einer neuen Epoche*. Weinheim: Juventa Verlag, 1994, s. 49–68.

Neue Sammlung. Vierteljahres-Zeitschrift für Erziehung und Gesellschaft.
ISSN 0028-3355.

OFENBACH, B. 50 Jahre Pädagogische Rundschau als Spiegel von Schule, Erziehung und Wissenschaft. *Pädagogische Rundschau*, r. 50, 1996, č. 3, s. 323–337.

Pädagogische Rundschau. ISSN 0030-9273.

Pedagogika. ISSN 3330-3815.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-399-4.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.

RÝDL, K. Pädagogik und Schulalltag. *Pedagogika*, 1996, č. 4, s. 376–377.

Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik. ISSN 0507-7230.

Zeitschrift für Erziehungswissenschaft. ISSN 1434-663-X.

Zeitschrift für Pädagogik. ISSN 0044-3247.

JŮVA, V. Vybraná německy psaná periodika a časopis *Pedagogika*.
Pedagogická orientace 2001, č. 1, s. 36–50. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: PhDr. Vladimír Jůva, CSc., Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta MU v Brně, Poříčí 31, 603 00 Brno